

Romersk tempelstätt fanns i Västmanland

Från Västmanland kommer många märkliga och intressanta arkeologiska fynd. Men frågan är om inte det absolut märkligaste och kanske mest fantasieggande hittades så tidigt som 1818 vid Fycklinge i Björkstas socken i landskapets östligaste del. Som i så många andra fall när spännande arkeologiska fynd gjorts i Sverige så skedde upptäckten även i det här fallet av en ren slump.

Det var när en "dagakar!" vid namn Lundström skulle ta grus som det märkliga kärlet, för det rör sig om ett sådant, kom fram. Enligt Lundström höll han på med att spettade bort några stenar ganska yttligt när kärlet kom fram. Och enligt honom var det när det grävdes fram fyllt med brända ben och bland dem låg smälta glasklumpar samt ytterligare några föremål, bland annat en liten järnkniv.

Det kan inte råda någon som helst tvekan om att det är frågan om en järnåldersgrav och förmodligen är den begravda en kvinna som levde någon gång på 100- eller möjligen 200-talet efter vår tidräknings början. Att det rör sig om en kvinnograv vet vi inte med säkerhet men de smälta glasklumparna kan komma från glaspärlor som smått samman när kvinnan kremrades. Pärlor av olika material, framför allt glas, är vanliga i kvinnogravar och det är därför sannolikt att vi även i det här fallet har att göra med en sådan.

I samma riktning pekar förörrigt den lilla järnkniven. Vid den här tiden var det nämligen inte ovanligt att kvinnorna fick med sig en liten kniv i graven, en användbar sak i det nya liv som väntade henne.

Unik inskription

Men det som gör graven så spännande och som gör den helt unik i hela norra Europa är det ståtliga bronskärlet som fungerade som behållare för de brända benen och föremålen. Kärlet är omkring 45 centimeter högt, står på en vackert profilerad fot och har långt upp vid mynningen en intrikat geometrisk dekoration samt bladornamentik. Båda dekorformerna är av mycket hög kvalitet.

I övriga Europa känner man inga exakta motsvarigheter till kärlet vilket bara det gör det unikt. Men det är egentligen något helt annat som placeras Fycklinge-kärlet i en klass för sig. På kärlet finns nämligen en inskrift på latin.

Den lyder:
*APOLLINI GRANNO DON-
 VM AMMIIVS CONSTANS
 PRAEF TEMPLI IPSIVS
 VSILIM*

I svensk översättning betyder det ungefär så här:

Åt Apollo Grannus gav hans tempelförvärdare Ammius Constans denna gåva.

Kärlet har med andra ord en gång i tiden stått i ett romerskt tempel helgat åt Apollo Grannus och skänkts dit av en präst som hette Ammius Constans.

Keltisk gud

Vem var då denne Apollo Grannus? De flesta kanske känner till Apollo, en ursprungligen grekisk gud som romarna övertog och införde i sin gudavärld med förändrat namn. Men Apollo Grannus? Hur märkligt det än kan låta så är det hela i själva verket ganska enkelt. Romarna var mycket pragmatiska när det kom till religion och sina gudar. Inte sällan inlemnade de helt enkelt andra folks gudar i sin egen mytologi eller så slog de ihop sina egna gudar med de lokala gudar som dyrkades i de områden som de erövrade.

Apollo Grannus är ett bra exempel på det. Grannus var ursprungligen en keltisk gud. Ja, han var inte bara mycket betydelsefull för kelterna. Enligt Julius Caesar var han i själva verket en av de mest vördade gudarna i hela den keltiska gudavärlden. Han var läkekonstens gud och han förknippades inte sällan med källor och vatten.

Uppenbarligen har han varit en mycket uppskattad gud i olika delar av det romerska riket och många inskrifter med hans namn har bevarats till våra dagar. Inte minst populär tycks han ha varit bland militärer och flera av de bevarade inskrifterna berättar om hur höga romerska militärer skänkt gåvor till honom av olika orsaker. Till och med i det romerska imperiets hjärta, staden Rom, dyrkades Apollo Grannus och det finns uppgifter om att kejsar Caracalla på 200-talet uppförde ett altare till honom i Rom.

Hur kom det hit?

Hur kan det då komma sig, att ett sådant här käril hamnat i Västmanland? Det kan vi säkert inte veta helt säkert. Men det går att spekulera lite. Först och främst kan vi nästan helt säkert utesluta att kärlet kommit hit som en handelsvara som de flesta andra romerska brons- och glaskärl har gjort.

Det har från början stått i

ett tempel och det har aldrig varit avsett att lämna templet.

Så var säkerligen Ammius Constans avsikt när han skänkte det. Det skulle stå där som en vitnesbörd om hans fromhet i evigheternas evighet. Som liknande föremål gör i våra kyrkor idag.

I flera av dem har mässnakar, altarprydnader eller nattvardskärl skänkts till kyrkorna av inflytelserika personer för länge sedan och varje gång de används gör sig de här personerna eller deras familjer påmind, direkt eller indirekt.

Så var nog även avsikten med kärlet som hittades i Fycklinge. Men uppenbarligen inträffade något som gjorde att kärlet försvann från templet. Det mest sannolika är nog att templet utsattes för plundring och att kärlet på så sätt försvann därifrån.

På 200-talet efter vår tidräknings början utsattes det romerska riket för omfattande flentliga attacker. En del av dem hade karaktär av regelrätta militära aktioner medan andra var av betydligt mindre omfattning. Det rörde sig helt enkelt om rövarband från icke-romerskt område som korsade Limes (den romerska gränsen) där så var möjligt och som snabbt tog sig in en bit på romerskt område, plundrade det som var möjligt att plundra och lika snabbt som de kom försvann de iväg igen med sitt byte.

SSådana här räder finns omtalade i romerska skriftliga källor och måste ha utgjort en ständigt återkommande plåga i de delar av riket som låg längs gränsen.

Misslyckade räder

Intressant nog finns det också arkeologiska fynd som berättar om några av de här räderna. Framför allt de som misslyckades. I Rhen, som en gång markerade gränsen mellan det romerska och det icke-romerska området, har muddringsarbeten avslöjat många fantasieggande arkeologiska fynd.

På en plats som heter Neupotz kom till exempel i slutet av 1900-talet ett sådant fynd fram. Det bestod av omkring 700 kilo metallföremål.

Men inte nog med det. Arkeologerna som undersökte platsen hittade dessutom rester efter en vagn och en prämbrynd kan dateras till 270-talet och uppfattas som ett exempel på en misslyckad



Stättligt bronskärl. Ursprungligen stod det i ett tempel helgat åt den romersk-keltiske guden Apollo-Grannus. Hur det slutligen hamnat i Fycklinge i Björkstas är dock en gåta. Foto: Statens historiska museum, Stockholm.

råd in på romerskt område. Plundrarna hade lastat sitt omfåttande byte (de omkring 700 kilo metallföremålen) på en vagn och när de kom fram till Rhen hade de fört över vagnen och bytet på en prämbrynd som de försökte fly med.

Men flykten misslyckades uppenbarligen och vid det som idag är Neupotz hamns de upp av ett eller flera romerska skepp som sänkte prämbrynden med sin last. Bytet försvann ner i Rhens vatten och återfanns först i modern tid.

Det finns flera liknande fynd. De visar på de räder som misslyckades. Men förmodligen var detta undantaget som bekräftade regeln och de flesta räderna har nog resulterat i omfåttande byte och god utdelning för plundrarna.

På villovägar

Är det så här vi ska förstå den kulturhistoriska bakgrunden till det ståtliga bronskärlet från Fycklinge? Förmodligen. Kärlet kan inte gärna ha kommit till Västmanland som ett resultat av handel utan vi måste söka en annan förklaring. Och då ligger plundring nära till hands. Vi vet att sådan skedde under de oroliga århundraden som föregick det västromerska rikets slutgiltiga undergång.

Det mesta att detta plundringsgods har av allt att döma smälts ner och använts som råmaterial för smeder och hantverkare i norra Europa. Vi vet att skrotmetall var en betydelsefull handelsvara under den här tiden och på olika platser i Nordeuropa har man hittat allt från upphuggna romerska kejsarstatyer till fördelade romerska silverserviser.

Men ett sådant öde fick alltså inte det vackra kärlet som en gång stod i ett tempel helgat åt Apollo Grannus någonstans i en västromersk provinns. Istället kom det på för oss idag okända vägar till Västmanland där det användes som urna för de brända benen efter en kvinna som måste ha tillhört det dåtida samhallets absoluta topp.

Vi idag kan skatta oss lyckliga för att det blev så här. För annars skulle vi inte ha möjlighet att beundra det vackra kärlet på Historiska museet i Stockholm och vi skulle dessutom ha vetat mindre om de nära kontakter som vi i dagens Sverige hade med dåtiden supernakt: det romerska riket. Och inte minst viktigt; vi hade saknat en viktig pusselbit i det stora pussel som forntiden utgör.

Kent Andersson